Kazimierz DOBRZAŃSKI

# ORGANIZACJE NIEDOCHODOWE I ICH CELE W OKRESIE ZMIAN SYSTEMOWYCH

## Wstęp

Dokonujące się w ostatnich latach przemiany w Polsce, a też w krajach sąsiednich, mają charakter wielopłaszczyznowy. Wywołują skutki o różnym charakterze, zauważalne są we wszystkich dziedzinach życia zarówno państwa, jak i społeczeństwa. Ich głębia i zasięg poprzez swoją reakcję łańcuchową determinują zachowanie się społeczeństwa i politykę społeczno-ekonomiczną państwa. W następstwie owych zmian, m.in. na płaszczyźnie podmiotowo-organizacyjnej, nastąpiły znaczne przeobrażenia. Wzmocnieniu uległ tzw. sektor trzeci, jednocześnie wzrosła jego rola. Równolegle z tym dokonały się również znaczne przeobrażenia w świadomości społecznej, co znalazło swój wyraz w stosunku do organizacji i tzw. sektora trzeciego.

Celem opracowania jest wskazanie miejsca i roli organizacji niedochodowych w życiu społeczno-gospodarczym doby przemian poprzez próbę określenia i postopniowania ich licznych i bardzo zróżnicowanych jednostkowo celów. Istotne będzie również ukazanie uwarunkowań ich konstruowania, a tym samym zasadności działania owych organizacji.

## 1. Przemiany społeczno-gospodarcze i ich skutki

Zmiana modelu gospodarowania i funkcjonowania państwa w wyniku przyjęcia orientacji rynkowej okazała się wielce złożonym procesem. Ujawniła zjawiska w zasadzie dotąd nieznane, zarówno w sferze politycznej, jak i społecznej, gospodarczej czy kulturowej. Z istoty owych zmian wynika konieczność położenia akcentu na wzrost efektywności działań tak gospodarki narodowej, jak też – bez względu na stopień samodzielności – funkcjonujących w niej wszelkich organizacji.

Budowa nowego modelu gospodarowania, jak dowiodła dotychczasowa praktyka, jest procesem o dużej złożoności problemowej, wymaga znacznego czasu realizacji, a nadto stworzenia odpowiednich warunków. Jednym z nich jest konieczność zastosowania odpowiednich instrumentów oddziaływania na rzecz bardziej efektywnego rozwoju społeczno-gospodarczego i prawno-politycznego.

Analizując ów problem w kontekście procesu zmian podkreślić należy, że dotychczasowa realizacja założonych rozwiązań rynkowych charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem zaawansowania w poziomie urynkowienia poszczególnych dziedzin gospodarki narodowej i państwa. Dotyczy to również przeobrażeń w świadomości społecznej obywateli. Okazuje się bowiem, że choć proces przemian, jeśli chodzi o określone efekty, jest bardzo zauważalny, to także uwidocznił się znaczny niedorozwój rynkowy niektórych stosunkowo istotnych dziedzin[1]. Widoczne jest to również w wymiarze regionalnym. Fakt ten nie może być społecznie, ekonomicznie i politycznie obojętny.

Powyższe zjawiska, choć przedstawione w sposób wybiórczy i niepełny, zdeterminowały niedostateczne i ograniczone przemiany w postawach i świadomości obywateli. Nadto oddziałują negatywnie na realizację dotychczasowych programów przeobrażeń, sprzyjają też kształtowaniu niekorzystnych opinii o sensie wielu aktualnie postulowanych rozwiązań społeczno-gospodarczych i politycznych. Dodać przy tym należy, że okres przeobrażeń nie jest procesem wolnym od obaw i wątpliwości, sprzyja zmienności nastrojów społecznych w wielu środowiskach zawodowych i geograficznych oraz niejednoznaczności ocen dokonujących się zmian.

Obserwacja procesu zmian wskazuje na zachwianie równowagi w funkcjonowaniu państwa, społeczeństwa i gospodarki. Widać to w słabości merytorycznej, prawnej i metodyczno-organizacyjnej przeprowadzonych aktualnie reform, w niestworzeniu właściwych warunków ich realizacji. Zwiększa to znacznie koszty społeczne procesu zmian. Są one odczuwane przez społeczeństwo oraz działające w gospodarce narodowej podmioty gospodarcze i instytucje społeczne. Aktualnie wyrazem tego są liczne przykłady niezadowolenia społecznego różnych grup zawodowych, a też organizacji, w tym usługowych.

W kontekście negatywnych skutków procesu przechodzenia z gospodarki centralnie planowanej do rynkowej i samoograniczania się państwa, szczególnie w dziedzinie rozwiązań socjalno-społecznych, zasadnicze znaczenie ma tworzenie i działalność organizacji niedochodowych. Jako wspierające politykę państwa, a zarazem łagodzące szok przemian są one organizacjami niezwykle społecznie użytecznymi. Działalność owych organizacji jest determinowana negatywnymi zjawiskami okresu przemian i funkcjonowania rozwijającej się gospodarki rynkowej.

---

[1] Chodzi o niedorozwój usług społecznych. Nadto wzrosło bezrobocie strukturalne, nastąpiło załamanie polityki socjalnej państwa, spotęgowało się ubóstwo znacznej części społeczeństwa i pogłębiła się dywersyfikacja majątkowa.

## 2. Istota organizacji niedochodowych

W systemie gospodarki narodowej wśród różnorodnych podmiotów prowadzących stosunkowo szeroką i wielce zróżnicowaną działalność usługową można wyróżnić zasadniczo dwie grupy organizacji. Pierwsza, do której zalicza się np. firmy i przedsiębiorstwa jedno- i wielobranżowe, grupuje organizacje orientujące się na osiąganie zysku. Natomiast do drugiej należą te spośród nich, które w przeciwieństwie do pierwszych nie są nakierowane na osiąganie zysku. Oznacza to, że ich działalność ma charakter społeczny.

Zbiorowość tych ostatnich, pod względem m.in. organizacyjnym i prawnym, jest bardzo zróżnicowana, podobnie zresztą, gdy chodzi o kierunek i zakres oddziaływania oraz odbiorców owych usług. Ich działalność, a też funkcjonowanie w wielu dziedzinach gospodarki narodowej są wielce przydatne społecznie i gospodarczo.

Określane, m.in. w literaturze krajowej, jako niedochodowe lub niezorientowane dochodowo, a też jako *non-profit organisations* lub *non-biznes organisations*, zyskują – wielością kierunkową i rodzajową swoich działań – coraz szersze społeczne uznanie. Nie oznacza to jednak, że działalność owych organizacji nie natrafia na wiele barier rozwojowych i nieporozumień, wynikających z nieznajomości celu i sensu społecznego ich działania, a też labilnych przepisów i norm prawnych, regulujących ich szeroką działalność. W dużym stopniu źródłem nieraz krzywdzących opinii, jeśli chodzi o istnienie i działanie owych organizacji, jest ich strona finansowa. Szczególnie dotyczy to ich sposobu finansowania, czyli nie zawsze czytelnych i prawnie zasadnych źródeł finansowania ich działalności, a także możliwości prowadzenia działalności gospodarczej[2].

W kontekście powyższych uwag należy zaznaczyć, że określenie „organizacje niedochodowe" odnosi się jedynie do właściwego i odpowiedniego rozumienia celu i przedmiotu działania owych organizacji. Nie oznacza to, że ich działalność z natury rzeczy jest deficytowa, tj. przynosząca straty. Jako podmioty funkcjonujące w warunkach konkurencji rynkowej, są organizacjami usługowymi, których szeroka i zróżnicowana działalność cechuje się wysoką społeczną użytecznością.

Spośród innych organizacji usługowych wyróżniają się one m.in. tym, że nie sprzedają swoich rezultatów (produktów – usług) i nie wypracowują zysków[3]. Jest to podstawowe kryterium grupowania tego typu organizacji. Konsekwencją wyboru owego modelu funkcjonowania jest ciągły niedostatek środków, a tym samym występowanie licznych ograniczeń w realizacji ich celów statutowych. Stąd też przy braku własnych środków lub ich niedostatku w porównaniu do celów, niezbędne do funkcjonowania środki finansowe czerpią z różnych źródeł publicznych,

---

[2] M. Pluta-Olearnik, *Marketing usług*, Warszawa 1993, s. 109.

[3] A.K. Koźmiński, W. Piotrowski, *Zarządzanie. Teoria i praktyka*, Warszawa 1995, s. 48.

a mianowicie państwowych, regionalnych i lokalnych, jak również ze źródeł prywatnych. W zależności od celu i tożsamości, a także nagłośnienia, wspomniane organizacje spotykają się z określonym poparciem organizacji sektora prywatnego i społeczeństwa.

Sposób pozyskiwania owych środków, a zarazem konieczność ich posiadania wskazują, że działalność i rozwój tychże organizacji uzależnione są od postawy dysponentów owych środków, ich przekonania o słuszności i korzystności dzielenia się z nimi posiadanymi zasobami. Muszą więc one z jednej strony, oprócz działalności statutowej, podejmować odpowiednie działania na rzecz przekonywania decydentów i dysponentów stosownych środków finansowych o wadze swojej misji społecznej i realizowanych działań. Z drugiej natomiast strony, szczególnie w odniesieniu do decydentów środków publicznych, organizacje te często są zmuszane uzasadniać sens swojego istnienia i działania niepożądanymi skutkami społecznymi zaniechanych czy ewentualnie niepodjętych w stosownym czasie odpowiednich przedsięwzięć.

Wynika stąd, że ich trwanie i rozwój są następstwem ciągłej i uporczywej gry o zasoby z ich dysponentami. Widoczne jest to, jeśli chodzi o praktykę gospodarczą, na wszystkich szczeblach zarządzania, począwszy od centrum polityczno-gospodarczego, a kończąc na administracji i samorządzie terytorialnym. W tej grze o przetrwanie i możliwość realizacji społecznych celów statutowych uczestniczy również społeczeństwo, zarówno po stronie wspierających, jak też po stronie odbiorców określonych świadczeń, będących pochodną realizacji owych celów.

Zmiany zachodzące w sferze politycznej, gospodarczej, społecznej i prawnej, mimo różnej ich oceny, niewątpliwie decydują o skali i głębi nowych zjawisk, a też wynikających stąd problemów. Ich rozległość i złożoność, niejednoznaczność co do oceny efektu końcowego świadczą, że ma się do czynienia z istotnymi zmianami ilościowymi i jakościowymi. Ich waga coraz bardziej uwidacznia się w całokształcie życia społeczeństwa, gospodarki i państwa.

Owe zmiany rodzą zapotrzebowanie na predykcję zjawisk, szczególnie ekonomicznych, społecznych i politycznych. Uzewnętrznia się to w postawach społecznych i w stosunku m.in. do organizacji niedochodowych. Dostrzega się potrzebę ich istnienia i działania. Stwierdzenie to jednakowoż nie oznacza jeszcze jednoznacznego stosunku do tychże organizacji, mimo wzrostu społecznego zainteresowania nimi.

Niejednoznaczność podejścia do owych organizacji wynika z różnorodności ich form i płaszczyzn działania, także z ich wielości, nieciągłości działania wielu z nich. Może też być następstwem niezrozumienia szerszej potrzeby ich społecznego istnienia i działania, a także przykładów, aczkolwiek nielicznych, niewłaściwego – w sensie prawnym i etycznym – stosunku do założonych celów i zamierzeń.

Organizacje te, ujmując całościowo, to stosunkowo duża zbiorowość różnych jednostek organizacyjnych. Różnią się one między sobą m.in. celami statutowymi

i odpowiednimi do nich kierunkami oraz zakresami działań, a także formą organizacyjno-prawną i działalnością ekonomiczno-finansową.

## 3. Klasyfikacja organizacji niedochodowych i determinanty ich celów

Wskazując na ich specyfikę, złożoność organizacyjno-prawną i wielość kierunków działania podkreślić należy, że określenie „niedochodowe", a często *non-profit organisations*[4] odnosi się do odpowiedniego rozumienia celów i przedmiotu działania owych podmiotów.

Nie pretendując do szerokiego spojrzenia na organizacje niedochodowe, zaznaczyć należy, że są to statutowe osoby prawne, mające w znacznej większości cele niezarobkowe i działające w różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego i polityczno-ustrojowego. Najbardziej typowymi jednostkami niedochodowymi są szkoły wyższe i średnie oraz organizacje oświatowe, nadto organizacje kultury, m.in. teatry, muzea, opery, biblioteki, filharmonie i ośrodki kultury. Do organizacji niedochodowych zalicza się także szpitale, kliniki i sanatoria oraz liczne organizacje społeczne typu ekologicznego, charytatywnego, politycznego, związkowego i religijnego. Nie oznacza to, że wyżej wymieniane jednostki organizacyjne są automatycznie zaliczane do organizacji niedochodowych. Każdą z nich należy rozpatrywać indywidualnie, ponieważ mogą tu bowiem funkcjonować organizacje w pełni zorientowane komercyjnie. Przykładem są m.in. niektóre organizacje oświatowe, kulturalne itp. Szczególne miejsce w tej tak zróżnicowanej zbiorowości przypada fundacjom i stowarzyszeniom, organizacjom historycznie wcześniej znanym. One to wraz z innymi organizacjami, a szczególnie gospodarczymi, współdecydują o modelu konsumpcji i rozwoju usług społecznych. Dodać należy, że nie tylko uczestniczą one w kształtowaniu określonego poziomu konsumpcyjnego społeczeństwa, ale też cywilizacyjnego[5].

Jak z powyższego wynika, na polu społecznym działa stosunkowo duża zbiorowość różnych podmiotów niedochodowych. Zróżnicowane rodzajem świadczonych usług, formą organizacyjno-prawną, dzielą się one, ze względu na posiadany dorobek i tradycję, zasadniczo na dwie grupy, tj. na tzw. stare i młode organizacje. Można je też podzielić ze względu na kryterium pozyskiwania niezbędnych środków na realizację celów statutowych, którym może być – choć w ograniczonym stopniu – własna działalność gospodarcza, jak też m.in. sponsoring, donatorstwo i zasilanie budżetowe.

---

[4] M. Załuska, *Organizacje pozarządowe w systemie demokracji parlamentarnej*, „Praca Socjalna" 1993, nr 1, s. 12.

[5] K. Dobrzański, *Zatrudnienie w usługach społecznych. Aspekty organizacyjno-ekonomiczne*, Poznań 1992, s. 31-35.

To ostatnie kryterium, czyli zasilania finansowego i rzeczowego, pozwala podzielić omawianą zbiorowość na podmioty non profit i paragospodarcze. W przeciwieństwie do tych pierwszych, czyli tzw. jednoznacznie niedochodowych, tj. nieprzewidujących w statucie podejmowania działalności gospodarczej w jakiejkolwiek formie, te drugie organizacje – w zgodzie z obowiązującym prawem, aktem erekcyjnym i statutem organizacyjnym – mogą podejmować działalność gospodarczą o charakterze w pełni lub częściowo komercyjnym. Jej celem jest wspieranie rozwoju działalności społecznej jako statutowo pierwotnej i nadrzędnej.

Ta ostatnia grupa podmiotów, mogąca prowadzić w określonym stopniu działalność gospodarczą, jest w naszej rzeczywistości stosunkowo szeroka. W jej skład, czyli do kategorii podmiotów paragospodarczych, zaliczyć można przede wszystkim liczne stowarzyszenia, fundacje, organizacje związkowe i partie polityczne, a także jednostki badawczo-rozwojowe i niektóre instytucje kultury oraz organizacje pracodawców i Polski Związek Działkowców[6]. Działalność owych podmiotów, szczególnie w części gospodarczej, choć zgodna z postanowieniami statutu i literą prawa, stwarza jednak liczne problemy natury praktycznej i etycznej. Nie sprzyja to właściwemu odbiorowi społecznemu działalności tychże organizacji. Tworzy się klimat negatywny wokół ich istnienia i działań. Świadczy to o słabości i niejednoznaczności uregulowań prawnych, prowadzi do wykorzystywania tychże organizacji w celach społecznie nagannych.

Występowaniu owego zjawiska sprzyja postępujący proces zmian w obrębie organizacji niedochodowych. Widoczna jest znaczna płynność podmiotowa i duża dynamika sytuacyjna. Okazuje się bowiem, że bez względu na kryteria podziału, wiele z tych organizacji nie jest w stanie w pełni dostosować się do wymogów rynkowych.

Ich płynność podmiotowa, będąca konsekwencją występowania mechanizmów rynkowych, wskazuje na istnienie i działanie tak czynników stymulujących, jak i zagrażających ich dalszej egzystencji organizacyjnej[7]. Wynika stąd potrzeba ich ciągłej orientacji rynkowej i to głównie w zakresie procesu świadczenia usług i ich sprzedaży. Z tym wiąże się konieczność takiego przeorientowania ich działania, by jednocześnie pogodzić realizację statutowych celów społecznych z możliwością ich dalszego funkcjonowania i rozwoju. Owo przeorientowanie się, jako proces ciągły, nie może się odbywać kosztem ilości i jakości świadczonych usług oraz samych usługodawców. W ten oto sposób dokonuje się ciągła weryfikacja celów owych organizacji, następuje także ocena ich praktyczności i użyteczności.

Organizacje niedochodowe, zbiorowość bardzo niejednorodna pod względem organizacyjno-prawnym, okresu ich funkcjonowania i źródeł zasilania, realizują

---

[6] J. Kufel, *Działalność gospodarcza podmiotów paragospodarczych*, w: *Działalność gospodarcza w ujęciu podmiotowym*, red. J. Kufel, Poznań 1999, s. 92 i n.

[7] K. Dobrzański, *Szanse i zagrożenia organizacji niedochodowych w procesie zmian*, w: *Produktywność pracy – wzrost gospodarczy*, red. J. Jagas, Opole 1995, s. 314 i n.

jako całość niezwykle zróżnicowane zadania społeczne. Ich działalność statutowa jako osób prawnych, mająca w zasadzie charakter niezarobkowy, sprowadza się do szeregu działań usługowych. Są nimi m.in. usługi:

- z zakresu oświaty, edukacji i wychowania,
- z zakresu sztuki, kultury, ochrony zabytków i tradycji oraz czytelnictwa,
- z zakresu ochrony zdrowia, profilaktyki i rehabilitacji,
- na rzecz ochrony środowiska, walki o prawa konsumenta, człowieka, ochrony mniejszości i równości szans,
- o charakterze charytatywnym, samopomocowym,
- na rzecz działalności politycznej, związkowej i religijnej.

Jak z powyższego wynika, owa różnorodność usług, będąca rezultatem statutowych celów tychże organizacji, daje duże możliwości działania. Zaznaczyć jednak należy, że cel i zakres działania tych organizacji to przede wszystkim działalność społeczna. Jej główną cechą jest świadczenie usług skierowanych na konkretnego klienta. Może nim być jednostka ludzka lub grupa, a także konkretna organizacja.

Działalność ta, realizowana przez różne organizacje niedochodowe, skupia się m.in. na świadczeniu pomocy pieniężnej, rzeczowej i usługowej osobom i organizacjom, które z różnych względów znajdują się w wyjątkowo trudnej sytuacji. Adresatami tychże działań samopomocowych w zasadzie są rodziny osób chorych i niepełnosprawnych, a także chorzy o szczególnym typie schorzenia, samotne matki i bezdomni oraz organizacje społeczne, których działalność wymaga wsparcia rzeczowo-finansowego.

Badania wykazują, że w skali kraju największym obszarem działań organizacji niedochodowych są usługi na rzecz oświaty, pomocy społecznej i ochrony zdrowia, a dalej na rzecz działalności kulturowej i ekologicznej. Uogólniając należy stwierdzić, że zakres działań tychże organizacji ulega nadal zmianie. Oznacza to, że organizacje te zmieniają profil swych zainteresowań, a w konsekwencji i działań. Okazuje się bowiem, że obok podstawowych działań, typowych dla wyżej wymienionych organizacji niedochodowych, wzrasta zainteresowanie pomocą społeczną, ochroną zdrowia, sztuką i kulturą, a nadto rozwojem regionalnym i lokalnym oraz nauką, prawami człowieka i ochroną mniejszości.

Organizacje niedochodowe, podobnie jak inne, są systemem otwartym. Oznacza to, że ich istnienie i rozwój dokonuje się w określonym czasie. Czas właściwie jest ich stałym ograniczeniem, a zarazem zmienną decyzyjną. Drugą zmienną jest ich otoczenie, czyli środowisko, w którym działają. Oceniając ich działalność społeczną, nie wolno lekceważyć ekonomicznej strony ich funkcjonowania.

Jak się okazuje, w każdym systemie gospodarczym – dotyczy to również organizacji niedochodowych – w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej podstawową i znamienną cechą otoczenia danych organizacji jest jego zmienność i zło-

żoność. Oznacza to, że ma się do czynienia ze swoistą turbulencją, która cechuje się wzrostem nowości zmian i intensyfikacji oddziaływania otoczenia[8]. Konsekwencją tego jest wzrost uzależnienia organizacji od ich otoczenia i odwrotnie. Dotyczy to również omawianych organizacji.

Badając otoczenie organizacji niedochodowych, zauważa się duży wpływ procesu transformacji na sposób ich funkcjonowania. Okazuje się, że zmianie uległy zasadnicze czynniki, które w poprzednim systemie determinowały funkcjonowanie jednostek niedochodowych. W następstwie pojawiły się nowe elementy, determinanty i potrzeby głębokich zmian w obrębie tych organizacji. Pożądaną i konieczną stała się ich innowacyjność i przedsiębiorczość. Nadal dotyczy to celów ich działania, funkcjonowania i sposobów gospodarowania posiadanymi zasobami, jako czynnikami warunkującymi ich istnienie.

Analiza celów działania omawianych organizacji wskazuje na ich dużą różnorodność i wielość, typową szczególnie dla organizacji o znacznych zasobach. Z uwagi na zbyt wielki stopień ich szczegółowości nie sposób je wyliczyć. Niemniej analiza celów konkretnych organizacji niedochodowych, działających na obszarze Wielkopolski, potwierdza ich wielość i różnorodność kierunkową[9].

I tak np., porównując ze sobą cele i zadania Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w zakresie uchodźstwa i Fundacji Pomocy Wzajemnej „Barka" zauważa się znaczne różnice pomiędzy nimi. W pierwszym przypadku cele i zadania Fundacji Helsińskiej koncentrują się wokół kwestii edukacji i badań w zakresie praw człowieka. Realizowane są one poprzez 29 stałych programów, w ramach których m.in. udziela się szerokiej pomocy prawnej, podejmuje się działania litygacyjne, prowadzi się monitoring i działalność informacyjno-edukacyjną oraz opiniuje się akta prawne odnośnie do cudzoziemców.

Natomiast w przypadku Fundacji „Barka", której celem jest m.in. pomoc osobom niepełnosprawnym, bezdomnym, opuszczającym zakłady karne i szpitale psychiatryczne, matkom wychowującym samotnie dzieci, dzieciom i młodzieży zagrożonej oraz osobom uzależnionym w ich rehabilitacji i rozwoju, działania idą w kierunku tworzenia i wspierania najróżniejszych form pomocy wzajemnej, organizowanej przez grupy formalne i nieformalne oraz osoby niepełnosprawne i bezdomne.

Wskazanie na różnice celów i form ich realizacji potwierdza jedynie wcześniej sformułowany pogląd co do ich różnorodności. Nie wchodząc w dalsze szczegółowe rozważania, warto zwrócić uwagę na czynniki generujące owe cele i stopień ich zróżnicowania. Zlokalizowane one są zarówno w otoczeniu owych organizacji, jak i w ich strukturze.

---

[8] A. Sznajder, *Strategia marketingowa na rynku kapitałowym*, Warszawa 1995, s. 14 i n.

[9] Badaniami objęto około 200 podmiotów, zarówno wielo-, jak i jednocelowych, jeśli chodzi o podstawowy kierunek działania. Zauważa się też swoistą wiązkę celów.

Kierując się miejscem ich występowania, można czynniki generujące owe cele podzielić na zewnętrzne i wewnętrzne. Do tych pierwszych należy zaliczyć m.in. zmianę roli centrum społeczno-gospodarczego i słabość realizacyjną funkcji państwa, zmniejszenie zasilania budżetowego wielu organizacji, zmiany cen, przeobrażenia w strukturze własnościowej i nowe regulacje prawne, a nadto wzrost zubożenia społecznego, słabość i niedostosowanie norm prawnych do nowej rzeczywistości. Czynnikiem równie istotnym jest silny wzrost popytu na usługi społeczne oraz zachodzące zmiany w postawach i świadomości społeczeństwa, a także wzrost samorządności i regionalizmu. Natomiast czynnikami wewnętrznymi są m.in. słabość ekonomiczno-organizacyjna jednostek niedochodowych, przestarzały model zarządzania nimi, ograniczoność działań przedsiębiorczych ich liderów, a też brak dostatecznej wiedzy o działaniu mechanizmów rynkowych. Czynniki te, których siła oddziaływania jest różna, zmuszają owe organizacje do podejmowania różnorodnych, sanacyjnych działań. W odczuciu społecznym, a też ludzi zaangażowanych w ich działalność, zdecydowanie przeważają czynniki zagrażające ich istnieniu i działaniu.

Akceptując sam proces transformacji systemowej, poprzez włączanie się w jej przebieg i łagodzenie m.in. społecznie niepożądanych skutków, organizacje niedochodowe z racji aktualności swoich celów są nadal społecznie pożądane. Nadto dokonujący się proces zmian oprócz zagrożeń stwarza też szansę rozwoju tak dla nowych, jak i już działających organizacji. Problem m.in. sprowadza się jednak do rozpoznania tzw. nisz rynkowych, tj. do właściwego sformułowania celów oraz ich zorientowania rynkowego i społecznego.

## Zakończenie

W gospodarce rynkowej organizacje niedochodowe są jej trwałym elementem. Ich rozwój jest wypadkową stopnia rozwoju społeczno-gospodarczego państwa i gospodarki oraz przeobrażeń w postawach i świadomości społecznej. Różnorodność programowa i realizacyjna tych organizacji jest konsekwencją zakresu i głębi przeobrażeń społeczno-gospodarczych. Na ich rozwój wpływa również sama koncepcja funkcjonowania państwa, stopień realizacji jego funkcji i potrzeba samoorganizowania się społeczeństwa.

Ich działania, zmienne w czasie i przestrzeni, wskazują na istotne przeobrażenia w tej zbiorowości, a także w zamierzeniach i celach statutowych. Zmienność otoczenia, jako konsekwencja procesu transformacji, przesądza o potrzebie dostosowania się owych organizacji do zachodzących zmian. Uwidacznia się to m.in. w ich celach i programach działania. Niemniej zachodzi konieczność zachowania pewnej równowagi pomiędzy siłą oddziaływania rosnących potrzeb społecznych i mechanizmów rynkowych na ich funkcjonowanie. Dla wielu bowiem organizacji nie-

dochodowych warunkiem ich istnienia i realizacji celów statutowych jest m.in. wzrost aktywności państwa w zakresie celowego ich zasilania i ustanowienie pożądanych norm prawnych, regulujących racjonalność ekonomiczną i społeczną ich działania. Niemniej szczególnym warunkiem, zresztą w różnej formie wyrażanym, jest przyzwolenie i akceptacja społeczna ich działania.

## NON-PROFIT ORGANISATIONS AND THEIR OBJECTIVES IN THE PERIOD OF SYSTEMIC CHANGES

Summary

The changes occurring in Poland are of various character. They determine the behaviour of the Polish society and the social-economic policy of the state. This is reflected in the changes of social awareness and also at the level of economic entities and their organisation. This can also be seen in the growing role of the non-profit organisations and in a wider share of the society in creating their goals.

The non-profit organisations are a permanent element of the market economy. Variety of their programmes is a consequence of the functioning of the state and the need of self-organisation on the part of the society. Attainment of their statutory objectives, widely accepted by the society, justifies their existence and operation.